

ezért még a legszerényebben felszerelt tipográfia-ában is nagy volt. A nyomtatás az ún. gyorsajtókon, valamint a kezdetben láb-, később elektromos meghajtású téglenyomógépeken történt. A kikészítés (kötés) teljes manufaktúra jellegű volt. Ez tükröződik a 35 lapos mintakönyvben is.

Az első tíz oldalon kapott helyet a nyomda betűkészlete. Egy-egy fokozatot három sorban helyezt el a szerkesztő: az elsőben a betű nevét és fokozatát, alatta egy-egy sorban a verzális és kurrens alfabetumot, valamint a számsort. A nagyobb grádusok teljes ábcéje nem fért el a mintegy 24 ciceró széles sorokban, így azok csak néhány betűvel szerepelnek. Egy oldalt foglalnak el a vonalak (lineák), további kettőre gyűjtötték össze a nyomda szétszedhető és összerakható díszkészletét (körzettek). Három oldalon kaptak helyet azok a betűöntődékből származó figurák, melyeket többnyire az újságok hirdetéseikhez használtak. Tizennégy (!) teljes oldalon sorakoznak a fejlécek, a záródíszek, vignetták, sarokdíszek és emblémák. Végül egy oldalra kerültek a vallásos jellegű jelvények, melyeket gyászjelentésekhez alkalmaztak.

Korántsem következetes azonban szakmailag a szerkesztés, mert műfaji keveredések fordulnak elő a kis füzetben. Mégis van benne elgondolás, és rendszerezésre való törekvés látszik a mintakönyvben. Növeli értékét, hogy kis nyomdák igen ritkán csináltak hasonlót.

A Kner Nyomdaipari Múzeum Füzetekének első száma 1982-ben jelent meg, s a mostani a 13. a sorozatban. Példátlan teljesítmény. Bizonyára a méltán híres Kner-nyomda biztosítja az anyagi hátteret. Szeretnénk remélni, hogy a megnehezedett viszonyok között is vállalják a megjelentetést, hiszen ez egyetlen nyomdatörténeti sorozatunk.

KÓHEGYI MIHÁLY

Kolozsvári emlékirók 1603–1720. Bev. BÁLINT József. Sajtó alá rendezte PATAKI József. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1990. 418 p.

Ceausescu bukását követőleg a Kriterion Kiadó első erdélyi történeti témájú forráskiadványa ígéretes gyorsasággal látott napvilágot. Wesselényi István naplói (*Sanyarú világ*. Sajtó alá rendezte Magyarai András – Demény Lajos. 1–2. Bukarest, 1983–1985.) óta nem jelent meg hasonló publikáció Romániában. Egy művészettörténeti kismonográfia ugyan kiadásra került 1989-ben. Murádin Jenő tartalmas szép kis könyve az európai híró Gruzda Jánosról (1881–1953) *A tél festője* címmel. (75 l. szöveg, 18 l. jegyzet és a művek jegyzéke, 13 l. román nyelvű összefoglalás, 64 műmelléklet,

köztük 16 színes kép.) A könyvet lapozgatgató örömet azonban erősen elrontják Ceausescu uralkodása utolsó esztendejének sajnálatos módon valósággá vált disszonanciái. Kissé furcsa ugyanis, hogy ez a háromszéki székely családból származó lelkeskedő *Téiuşon* született 1881-ben, 1900 nyarán az *aiudi* kollégiumban érettségizett, utána teológiai tanulmányokat a *chui* Református Teológián végzett, 1911-től *Vinţu de Joson*, majd rövidesen *Téiuşon* segédlelkészkedett. 1914-től tíz évig *Beţán*, 1924-től haláláig *Zlátán* volt református pap. (A kötetben nincs magyar–román helynévmutató!)

Szerencsére a jelen kiadványban a 17. századi helyneveket akkori nevükön nevezték; és nem kellett hitelt rontó kihagyásokat végezni, amilyenekre már a Wesselényi-napló sajtó alá rendezői is kényszerültek, amikor pl. a román népre „sértő” passzusokat ki kellett hagyniok, vagy mellőzniök „a román nép elnevezésének régi formáját”, aminek eredménye lett azután, hogy pl. 1704-ben román zlotokkal, tehát román valutában fizették a havaseli szolgák bérét.

A kiadvány dupla örömet jelent számunkra. Magyar dokumentumokat olvashatunk Kolozsvár, Erdély múltjáról. És ha a kiadvány kevés eddig ismeretlen anyagot nyújt is – (Kolozsvár Törvénykezési jegyzőkönyveinek tanúvallomásaiból az 1606–1608-as évekből (93–124. l.); az ifj. Heltai György szerkesztette Közgyűlési jegyzőkönyvekből az 1611–1617-es évekből (125–135. l.), két fontos történeti forrást: Briccius György naplófeljegyzéseit (223–256. l.) és Szakál Ferenc történeti feljegyzéseit (271–298. l.) –, azt az eddigi kevésbé hiteles másolatokból való publikációkkal szemben az eredeti kéziratokból közli. A közölt szövegek fele része tehát ismeretlen, illetőleg az eddigieknél megbízhatóbb kiadás.

Ez a tény már magában is igazolja a vállalkozás helyességét. Nagy érdeme a kiadványnak, hogy értékes bevezető tanulmányok szolgálják a kiadott források jobb megértését, mint a város története („Kolozsvár a XVI–XVII. század sodrában”), a város képének megrajzolása („A XVII. századi városkép kialakulása”), művelődési életének áttekintése („Művelődési viszonyok a XV–XVII. századi Kolozsváron”). Bálint József ezenfelül hozzáértően helyezi el a közölt forrásokat az erdélyi emlékirás fejlődésében, rámutatva azok történeti, helyenként irodalmi értékeire.

Elismerés illeti Pataki József válogatását, sajtó alá rendezését is. A közölt írások Kolozsvár megpróbáltatásokkal teljes, a város romlását okozó eseményeiről tájékoztatnak. Nem a „kincses városról”, a Bethlen Gábor fejedelemsége alatti fel-

virágzásáról, I. Rákóczi György alatti viszonylagos jólétéről. A 17. század elején Székely Mózes rövid idejű fejedelemségét, az unitáriusok zendülését, a jezsuiták kiűzését Básta kegyetlen megtorlásai követték. De viszontagságos volt Báthori Gábor fejedelemsége többek között Kolozsvárra nézve is. Ezekről olvashatunk a kiadvány I–III. fejezetének írásában, bár a II–III. számú források némileg túllépnek Báthori Gábor idején.

Kolozsvár történetének egyik legszomorúbb szakaszáról beszélnek Linczig János szücsmester, főbíró (1606–1679) történeti feljegyzései, főleg az 1658–1661 közti évekről szólnak. Ebben a rövid időközben háromszor fosztották ki teljesen a várost, tették annyira tönkre, hogy többé egy évszázadig sem tudott lábra állni. A közösség ügyét egyéni érdekei fölé helyező Linczig János feljegyzései, melyek helyenként az önéletírás műfajába hajlanak át, sajátos szint képviselnek az erdélyi emlékiratirodalomban, és helyenként irodalmi értékűek.

Vizaknai Bereck (Briccius) György (1668–1720) Kolozsvár városi orvosának, főbírájának eredeti kéziratból közölt naplója első felében peregrinációs napló; második részében utólagos eseménybeszámoló, a kurucoktól vívott szabadságharc egyik jelentős forrása, mely az 1703 után többször gazdát cserélt városnak az ellenséges csapatok közti őrlődését festi.

Vele csaknem egyező időszakot ölelnek fel az öntudatos unitárius asztalos céhmester, Szakál Ferenc (1657–1726) naplójegyzetei. A kuruc mozgalmaknak Kolozsvárt és közvetlen környékét érintő mozzanatai állnak érdeklődése középpontjában, főleg olyanok, melyekben maga is részes volt. A történetek valóságáról meggyőződve tájékoztat, mindig igazmondásra törekedve. Sok mindentől, néha lényeges eseményekről nem ír, ellentétben kortársával, Czegei Wass Györggyel. Kettőjük naplója mintegy kiegészíti egymást. Nem is nagyon érthető, Pataki miért hagyta ki az ő munkáját, amikor pedig a kiadvány szavai szerint „együttesen adják pontos eseménykrónikáját a Kolozsváron 1700 és 1704 között történeteknek”.

A forrászövegeket a sajtó alá rendező bő jegyzetapparátussal látta el. Minden szükséges tájékoztatás megtalálható benne. A helyenkénti latin passzusokat magyar fordításban olvashatjuk, de az eredeti szövegeket megtaláljuk a jegyzetben. Figyelemre méltóak főleg Vizaknai Bereczk György versrészei, melyeket Tóth István kitűnően ültetett át magyarra. Jó ötlet volt az időrendi áttekintés megszerkesztése az 1177 körüli évektől 1720-ig. Talán a szó- és kifejezésjegyzéket kellett volna még gazdagabbá tenni.

Vajon sikerül-e a Kriterion Kiadónak továbbhaladnia azon a csapáson, melyet a Ceausescu rendszer ütvesztőjében ezzel a kiadványával vágott?

VARGA IMRE

Fejezetek az ELTE történetéből. 11–12. köt. Zsoldos Attila: *Matricula Universitatis Tyrnaviensis 1635–1701*. Budapest, 1990. ELTE. — Bíró Judit: *Magántanárok a pesti Tudományegyetemen 1848–1952*. Budapest, 1990. ELTE.

Az egyetemtörténet kutatása rendkívül háttérbe szorult az utóbbi fél évszázadban Magyarországon. Míg a nyugat-európai egyetemek mindig is nagy gondot fordítottak intézményük múltjának tudományos igényű föltárására, hajdan élt nevesebb professzorai életművének megismertetésére és terjesztésére, addig hazánkban az 1940-es évektől a kötelező, általában meglehetősen alacsony színvonalú évfordulós megemlékezéseken, valamint az egyetemi „haladó mozgalmak” — jelentőségüket messze meghaladó — bemutatásán-értékelésén kívül alig-alig jelent meg valóban szak szerű, eredeti források tanulmányozásán alapuló, adataiban megbízható egyetemtörténeti munka.

Abban, hogy a ritkán használt levéltári forrásokon túl még napjainkban is a jó fél évszázada, akkor viszont tényleg neves történészek által, írt kézikönyvekre utaltak a felsőoktatás történetének bűvárai, a történettudomány (és természetesen az egyetemek) 1945–1948 utáni „átpolitikáltsága”, az egyetemi iratok rendezetlensége és nagymértékű, sokszor felelőtlen selejtezések következtében pusztulása egyaránt felelős. Csak néhány éve kezdődött meg az egyetemi szaklevéltárak kialakítása, az egyetemtörténeti kutatások szervezett irányítása.

Ezért öröndetes, hogy legnagyobb múltú egyetemünkön 1974-től — eddig tizenhárom kötetben — egy olyan sorozat került kiadásra Sinkovics István, majd Szőgi László szerkesztésében, amely követendő példaként szolgálhat más felsőoktatási intézmények számára is.

A *Fejezetek az ELTE történetéből* kötetei többségükben az elsődleges források alapján tájékoztatnak az egyetemi tanszékek múltjáról; ismertetik ezen források levéltári és kéziratári lelőhelyeit, bemutatják az universitas tárgyi emlékeit és részben kihalt, részben élő hagyományait, vagy éppen az 1825–1944 közötti országgyűléseken az egyetemre vonatkozó fölszólalásokról tudósítanak.

Az 1990-ben napvilágot látott két kiadvány — a Zsoldos Attila gondozta forrásközlés és Bíró Ju-